

U SUSRET SKUPU

Piše Pero Kvirgić

Premda *furest* (stranac) u Držićevu gradu i jeziku, čini mi se da sam s vremenom postao glumački *našijenac*, igrajući mnoge Držićeve likove: Pometa, Dunda, Arkulina, Zlatikuma, Djetića u Pasimahovoj »vojsci od kuhača« i Munua u prošlome stoljeću, a Negromanta, Gulisava Hrvata i Stanišu početkom ovog stoljeća. Pridružiti će im se, vjerojatno, uskoro i *Skup* u Hrvatskom narodnom kazalištu u Splitu. Tada će moja zbirka Držićevih likova biti potpuna i konačna. Kako to, te sam se toliko vrtio »ko' ubodeni cipo«, kako bi rekao moj negdašnji Munuo, u držićevskom vrtlogu, da sam se toliko pretvarao, »deventavo drugi«, lisičio, fengao, magarčio i bio namagarčen da bih izazvao smijeh, ni sam ne znam. A počelo je to s Munuom u *Skupu* u Gavellinoj režiji u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu 1950. Tada su počele *muke po Držiću*, ponajviše s njegovim jezikom, govorom njegovih likova. Frano Čale bio je lektor na probama, upućivao me na sve finese dubrovačkoga govora, na akcentuaciju, razlike sporoga i brzog, uzlaznog i silaznog, na kadence glasa, prebacivanje akcenta, inkantaciju govora. Bio sam toliko *inkantan* u Držićev jezik da mi je Gavella govorio: »Čuj, mali, Pešekana (nadjenuo mi je nadimak po *pešekanu*, morskom psu). Kaj to delaš, kaj pevaš Držića - 'odi vrit, daj lepo govori kak' spada.« Gavella me beskrajno mučio s prvom Munuovom rečenicom: »Služit gospodaru namurano dvoja je fatiga, er se služi njemu i njegovoj mahnitosti«, stalno me ispravljao, glumio, izgovarao je tu rečenicu zajedno sa mnom, »skako« mi u usta, foršpilao, prije svake izgovorene riječi zasuo me pitanjima: što, zašto, komu, ustrajavao na točnosti, preciznosti govora, na osviještenosti što se govori, kamo je usmjerena riječ - rečenica, na koga se odnosi, zašto i kako reći rečenicu. To s Gavellom bio je svojevrsan govorni, komunikacijski ludizam, u kojem je bilo i »komunikacijskih šumova«. Iza toga scensko-govornog rađanja ostala je u meni svijest o važnosti i točnosti govora, i to na početku glumačkoga puta s Munuom u *Skupu*.

Na dugu držićevskom glumačkom putu osluškivao sam dubrovački govor gdje god sam mogao, kao neki uhoda, pogotovo u Dubrovniku u kavani, na Stradunu, na pjaci, u Manonu - bivšem kulturnom okupljalištu glumaca, Dubrovčana i Dubrovkinja. Naslušao sam se, da parafraziram staroga Skupa, dubrovačkoga »skladna i lijepa govorenja«, ne bih li bio što uvjerljiviji našijenac. Tu sam naviku zadržao i danas. I danas uhodim dubrovački govor, zamišljajući njegove govornike kao današnje potomke davnih dubrovačkih i Držićevih likova. Kao da sam povjerovao onim svekrvama u Skupu koje vazda psuju, vazda karaju, kako to kaže Držić u Prologu. U njegovim komedijama glumci dakle govore »kao da se na Pjaci razgovaraju«. Tako je jezik postao polazište u radu i traganju za Držićevim likovima. Ne vrijedi to uostalom samo za Držića. Da ne bih glumački presušio, i danas smatram da uvijek treba kopati po jeziku i govoru, unatoč povremenima kazališnim trendovima zanemarivanja jezika i njegova preziranja kao zastarjele tradicije. Držićev je pak jezik neiscrpiv rudnik. Zato se danas s nostalgijom sjećam Gavellinijevih intervencija, mučenja Pešekana i svoga mladenačkoga početničkog Munua, onih neprestanih pitanja »tko govori, što se govori, o kome i zašto se govori«, s nostalgijom se prisjećam i profesora Frana Čale i njegovih dragocjenih lektorskih uputa o akcentuaciji dubrovačkoga govora. Rado se prisjećam i slučajnih susreta s poznatima i nepoznatim ljudima iz Grada, kao i staroga gospara koji me pozdravio pri mome dolasku u Dubrovnik:

»O, gosparu Pero, dobro nam došli u naš Grad. Arivali ste sa svojom gospođom? Bravo da! A nijeste? Arivali ste sami bez gospođe? Bravo da! A i bolje je da ste došli sami. Bravo da!...« Umislio sam da sve to jezično blago, i ono Držićevo i ono usputno, svakodnevno, usmeno, može poslužiti kao građa za igranje Držićevih likova, jer su postali sastavnim dijelovima doživljaja Grada i ljudi, jer nijedan autor nije toliko povezan s Gradom kao sam Marin Držić.

A kad je riječ o Držićevu jeziku, on je za glumca neiscrpno obilje i blago sazdano od jezične i književne povijesti te komedijske tradicije i Držićeve suvremenosti, pa i današnjice. Piščev govor, nastao u doba iskona renesansne komedije, kao da je bliznac suvremenoga žanrovskog, svakodnevnoga jezika, pučkoga govora, parodiranja visokog stila, uzvišenoga govora, »Govori da se sam razumije«, stihova, poezije, uzvišene poezije ratobornoga govora, uzrečica, zagonetka, poskočica, dijalekata, poslovice, narodnih, pučkih anegdota, šala, uzvika, elemenata narodne pjesme, stranaca koji govore dubrovački, ismijavanja talijanizama,

latinizama, antiteza, lokalizama, rugalica. Iz govorne raznovrsnosti Držić je stvorio svoj izvoran jezik, u kojem se glumac lako izgubi kao u jezičnom labirintu. A obilje jezične retorike nužno zahtijeva i štrihanje, kraćenje teksta, da se predstava i glumac ne izgube zatrpani preobiljem. Na drugoj strani, Držićev je jezik višestruk, višesmjern: i prema publici i prema glumcima. Na počecima njegovih komedija uvijek se spominje glumce ili glumačku družinu. Tako je Pomet-družina »u šest dana sklopila« komediju Dundo Maroje, Njarnjas-družinu (glava od svih kompanija) pak arečitava Skupa. Držićevi su likovi istodobno glumci: ponašaju se kao daje u svakom liku - glumac, a neki likovi izričito i kažu: »I Stjepo sam i Satir«. Zato se toliko pretvaraju, *akomodavaju, lisiče, fengaju, deventaju drugi, maškaraju* – što je glumačka osobina. A opet, sve je to pretvaranje likova *modus vivendi* - nužnost njihova opstanka. Da bi uopće živjeli, prisiljeni su glumiti u uvjetima represije života i ludila svijeta. Držićevi se likovi otkrivaju u monolozima, istodobno se prikivaju u susretima, dijalozima s drugim likovima, kao što to *ruinani* Skup čini - oni se i autoportetiraju i portretiraju druge likove, a portretiraju i vlastitu sredinu i društvo u kojem žive. U *malahnoj komedijici* malahne, skučene sredine svi su unakrsno isprepleteni, razotkriveni, mahniti, izvan sebe, izvan pameti. Svi bi htjeli biti ono što nisu; svi glume, a svi su stvarni, istiniti. Čak i sam Grad glumi Njarnjas-Grad - grad glume i slobode: »Koji je ovo grad koji se ovdje vidi, ovo je Njarnjas-Grad«. U *Dundu Maroju* Dubrovnik glumi Rim: »para li vam ovo malo mirakulo Rim iz Dubrovnika gledat?« Da bi se iskazalo i najbanalniju istinu, Držićevoj komediji, potrebna je - gluma. Zato Bokčilo kaže starome Dundu Maroju: »Nijesi glumu rekao«. U Držićevoj komediji sve je gluma, a sve je istinito. Kao da pisac obnavlja staru Petronijevu metaforu, koju je i Shakespeare obnovio nakon Držića: »Cijeli je svijet kazalište... Cijeli je svijet komedija...«

Dok pišem ove retke, stalno mi je u mislima Skup. Čujem ga kako psuje ogorčen: »Amor nije amor, zlato je amor; zlato stare, mlade, lijepe, grube, svete, grijesne, svjetovne, crkovne pridobiva.« Ne govori li to Skup i o našem vremenu?

Zagreb, 23. studenoga 2007.

Hrvatsko glumište, br. 32, 33 i 34 / 2007